

Maďarsko a maďarská menšina v prostoru střední Evropy před a po vstupu do EU

Problematika maďarské menšiny ve středoevropském prostoru je bezesporu jedním ze stále živých dozvuků geopolitických změn, které nastaly po roce 1918. Rozčlenění historického území Uher (Maďarska), potvrzené v roce 1920 Trianonskou mírovou smlouvou, způsobilo, že významná část maďarské populace (více jak 3 miliony) se ocitla ve zcela nových státních útvarech a zejména v nové roli menšiny. Takzvané trianonské trauma, které významně ovlivňovalo aktivity maďarské zahraniční politiky v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století kontinuálně přežívalo a dodnes přežívá ve vědomí jisté části maďarské společnosti (převážně pravicově-konzervativní). Problematika maďarských menšinových ostrovů v nových státech (ČSR, Království SHS, Rumunsku, Rakousku) byla ve dvacátém století klíčovou otázkou maďarské vnitřní politiky, ale přirozeně sehrávala významnou roli i v oblasti postupného formování standardních bilaterálních vztahů se sousedními státy v regionu. Situace národnostních menšin, nejen menšiny maďarské, ale například i menšiny slovenské, nacházející se na území post-trianonského Maďarska, byla klíčovou otázkou pro případnou perspektivní spolupráci států střední Evropy s novým maďarským státem.

Od počátku devadesátých let 20. století opět docházelo k resuscitaci nacionálně přepjatých požadavků, které byly v období 50. a 80. let tlumeny ideologií internacionalismu. Rozpadem komunistického bloku došlo k opětovné akceleraci nacionálních požadavků. Ty však, jakoby prostor střední Evropy v mnoha náznacích opět navracely do období třicátých let 20. století. Významný představitel maďarské menšiny žijící na území Rumunska, László Tőkés (protestantský kněz), dokonce v této době hovořil o definitivní porážce versailleského mírového systému a vyzýval maďarskou vládu Józsefa Antalla k jednáním o úpravě územních vztahů se sousedními státy.

V období let 1990-1993 k této atmosféře přispívaly významné územně-politické změny ve státech, vzniklých původně na základě tzv. versailleského mírového systému (rozpad Československa, podobný proces na území Jugoslávie). Bylo přitom logické, zejména s ohledem na vývojové tendence maďarské vnitřní a zahraniční politiky v celém průběhu 20. století, že otázka postavení maďarské menšiny v sousedních státech se stane jednou z klíčových otázek regionu. Postoj první demokratické maďarské vlády a jejího ministerského předsedy, který hovořil o patnáctimilionovém maďarském společenství, celkem přirozeně dával tušit, jakou váhu Maďarsko přisuzuje postavení maďarské menšiny v sousedních státech.

Problematika maďarské menšiny měla v celém průběhu 20. století již tradičně klíčový rozměr vnitropolitický, prostřednictvím kterého se jí dostávalo citlivé pozornosti ve státech s významným podílem maďarské menšiny (Slovensko – 10,8%, Rumunsko – 20,7%, Srbsko a Černá Hora – 16,9%, Ukrajina – 12,4%). V průběhu devadesátých let 20. století byly v souvislosti se situací maďarské menšiny negativně zatíženy zejména slovensko-maďarské vztahy, a to zejména v souvislosti s akcelerací nacionálních tendencí za doby působení vlád Vladimíra Mečiara v letech 1993-1998 na Slovensku a vládního cyklu strany FIDESZ (Svaz mladých demokratů) Viktora Orbána v Maďarsku v letech 1998-2002. V této souvislosti lze hovořit o tom, že v celém období devadesátých let byla s ohledem na status a postavení maďarské menšiny v sousedních státech vedena ze strany zúčastněných států konfrontační politika (Slovensko, Maďarsko, Rumunsko) postrádající jakýkoliv náznak vzájemného konsensu. V širším regionálním kontextu měla tato podoba vztahů přímo destruktivní účinek na případné prohloubení kooperace mezi státy sdruženými například v rámci seskupení V4.

Vyvrcholením maďarské obhajoby zájmů příslušníků maďarské menšiny žijících v sousedních státech bylo v roce 2001 přijetí zákona č. 62 o *Maďarech žijících v sousedních státech* (2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról), který se setkal s kritikou vlád států, na jejichž maďarskou národnostní menšinu se bezprostředně vztahoval (Chorvatsko, Jugoslávská svazová republika, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko). V souvislosti s evropským integračním procesem, završeným v květnu 2004 vstupem středoevropských států do struktur Evropské unie, ale zejména v souvislosti se stranicko-politickou obměnou vládních stran v Maďarsku po volbách v roce 2002, došlo k postupnému utlumení přepjaté obhajoby národních zájmů, zejména obhajoby práv a nároků maďarské menšiny žijící na území sousedních států. Vládní koalice *Maďarské socialistické strany* (MSZP) a *Svazu svobodných demokratů* (SZDSZ) chápala v daném okamžiku situaci maďarské menšiny, po přijetí zákona o zahraničních Maďarech, za dostatečně saturovanou. V období po přijetí Maďarska za člena Evropské unie formulovala maďarská levo-středová vláda své bezprostřední zahraničně-politické priority zejména vymezením se vůči přepjatému obhajování národních zájmů v zahraniční politice Orbánovy vlády, která podle nové vlády svou zahraniční politikou způsobila Maďarsku ztrátu mezinárodní důvěry a Maďarsko svou politikou spíše dostala do izolace. Nová maďarská vláda, pod vedením Pétera Medgyessyho a od roku 2004 pod vedením Ference Gyurcsánye, po svém nástupu deklarovala jednoznačný zájem na zklidnění, stabilizování a perspektivním posilnění v té době napjatých vztahů s bezprostředními sousedy. Zdůraznila zájem na aktivní proevropské politice Maďarska, a posilnění své role a aktivit v celém prostoru západního Balkánu. Nezřekla se přirozeně

obhajoby práv a zájmů příslušníků maďarské menšiny žijících v zahraničí, ale zdůraznila, že v této otázce bude postupovat v souladu se standardními normami platnými v Evropské unii, přičemž bude podporovat zejména ty aktivity maďarské menšiny, které se budou realizovat v konsensu s většinovým obyvatelstvem příslušných států (základním vládním dokumentem ve vztahu k maďarské menšině se stal v březnu 2005 vyhlášený program Szülőföld (Rodná země). Svou roli nová vláda spatřovala zejména v podpoře posilování identity tzv. *magyarságu* (maďarského jazykového a kulturního společenství) prostřednictvím podpory kulturní sféry v celoevropském a nikoliv v úzce národním, kulturně-společenském kontextu. Lze říci, že maďarské vládě se v období 2002-2006 podařilo, odklonem od do té doby jednostranné obhajoby izolovaných národních zájmů Maďarska a zájmů příslušníků maďarské národnostní menšiny žijících na územích sousedních států, nastartovat aktivní proevropskou zahraniční politiku, která se setkávala s pozitivním ohlasem u bezprostředních sousedů (Slovensko, Slovinsko, Chorvatsko).

Z vnitropolitického hlediska byl v tomto období citlivý problém, související se zavedením vízové povinnosti pro občany Ukrajiny, Srbska a Černého Hory v srpnu 2003. Toto opatření, související s budoucím vstupem Maďarska do tzv. schengenského prostoru, vůči státům, na jejichž území se nachází významná část obyvatelstva maďarské národnosti významně zkomplikovalo bezprostřední kontakt a přístup této skupiny obyvatelstva na území Maďarska. V této souvislosti se opět do popředí dostala problematika případného přijetí zákona o dvojím občanství, jehož přijetím by státním příslušníkům sousedních států maďarské národnosti byla dána možnost získat maďarské státní občanství. Tlak na přijetí tohoto zákona vyvíjely zejména zahraniční maďarské subjekty – *Světový svaz Maďarů* (Magyarok Világszövetsége – MVSZ), *Světový svaz maďarských reformovaných* (Magyar Reformátusok Világszövetsége) a další, ve spolupráci s politickými představiteli podkarpatských, vojvodinských a sedmihradských Maďarů (RMDSZ - Rumunská maďarská demokratická koalice, EMNT - Maďarská sedmihradská národní rada, VMDP – Vojvodinská maďarská demokratická strana). Světový svaz Maďarů, který aktivitu ve směru zavedení dvojího občanství zahájil již v dubnu 1998 a pokračoval až do doby realizace lidového referenda o dvojím občanství v prosinci 2004, se odvolával na Evropskou radou modifikovanou *Evropskou konvenci o státním občanství* z května 1997, která v rámci článku 3 upravovala právo každého státu svobodně si rozhodnout ve věci udělení státního občanství, pokud toto rozhodnutí není v rozporu s mezinárodním právem. Maďarská exekutiva, zejména s ohledem na mezinárodněpolitickou reakci na případné zavedení dvojího občanství, v červnu 2003 předběžně jednala s představiteli Srbska a Černé Hory, kteří v zavedení dvojího

občanství neviděli nepřekonatelnou překážku. Maďarská diplomacie zároveň v červenci 2003 vydala stanovisko, že se problematikou dvojího občanství nezabývá, zejména s ohledem na reálný stav evropského integračního procesu. Maďarská diplomacie si uvědomovala, že v rámci struktur Evropské unie by nenalezla plný souhlas s případným zavedením instrumentu dvojího občanství do své legislativy, který by mohl způsobit destabilizující procesy v regionu, na čemž maďarská diplomacie neměla zájem. Varovným signálem v tomto směru bylo stanovisko rumunské vlády, která slova premiéra Adriana Nastaseho v září 2003 deklarovala, že zavedení instrumentu dvojího občanství na základě etnické příslušnosti nemá oporu v mezinárodním právu. Identické stanovisko následně prezentoval v projevu před Evropskou radou ve Štrasburku, kde apeloval na nutnost soustředění se zejména na problematiku evropského státního občanství, namísto občanství vycházejícího z etnického principu, který, jak uvedl, by Evropu vracelo zpět do 19. století.

Problematika dvojího občanství se v Maďarsku stala zejména oblastí politického boje mezi vládní koalicí (MSZP, SZDSZ) a v opozici stojící stranou FIDESZ, která podporovala vypsání lidového referenda k této otázce. Pro FIDESZ se případný voličský potenciál příslušníků zahraničních Maďarů mohl stát významnou volební akvizicí, která v daný okamžik zastíňovala případné negativní mezinárodněpolitické důsledky. Lidové referendum o dvojím občanství, které proběhlo 5.12. 2006 potvrdilo nálady panující v maďarské společnosti. Ta v drtivé většině považovala tuto část lidového referenda za politický střet opozice s vládou, který postavení a situaci maďarské menšiny neřeší (referenda se celkově zúčastnilo 37,49 % oprávněných voličů, ze kterých jen 18,9% vyjádřilo souhlas s vydáním zákona o dvojím občanství; referendum bylo následně prohlášeno za neplatné). Neúspěšné referendum jen potvrdilo programové stanovisko vládní koalice, která se od počátku stavěla k referendu o dvojím občanství odmítavě, a to zejména s ohledem na jeho případné negativní mezinárodněpolitické důsledky (ve vztahu k EU a zejména ve vztahu k bezprostředním sousedům), ale i pro jeho finanční náročnost při jeho zavádění.

Celkem na závěr můžeme konstatovat, že problematika maďarské menšiny v sousedních státech před i po vstupu Maďarska do Evropské unie se stala ve vládním cyklu 2002-2006 jedním z klíčových témat předvolební strategie hlavní maďarské opoziční strany FIDESZ, jejíž politika v této oblasti kontinuálně prokazuje jak vnitropolitické, tak zahraničněpolitické limity, ale zejména, která sobě absorbuje potenciál, který by mohl nezanedbatelnou měrou destabilizovat politický prostor střední, ale i jihovýchodní Evropy.